

Om den amerikanske liberalismens elendighet

Morgenbladet 7.10.2006

Sam Harris er graduate i filosofi fra Stanford University og har skrevet *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*, boka som i 2004 ble utropt til bestseller av liberale *New York Times*. I *Morgenbladet* for 29. 9. presenteres en kortversjon av tankene til Harris i en artikkel. Jeg finner ikke verken boka eller artikkelen særlig dyptloddende. Men de er begge ganske symptomatiske for noe jeg vil kalle en samtidig elendighet i amerikansk kulturliberalisme.

Når jeg er bedt om å gi en kommentar til Sam Harris, går jeg ut fra at det henger sammen med at jeg i fjor fikk publisert ei bok på University Press of America om utilstrekkeligheten ved denne tanketradisjonen, med tittelen *Dysfunctional Culture. The Inadequacy of Cultural Liberalism as a Guide to Major Challenges of the 21st Century*.

La meg aller først si at jeg kan dele en del av de politiske vurderingene til Harris: Den vestlig liberale sivilisasjon, slik vi kjenner den i dag, står overfor en rekke alvorlige utfordringer som vi ikke har svar på. Dette gjelder økologiske utfordringer, demografiske utfordringer og moralsk kulturelle utfordringer. Og det gjelder utfordringer i forhold til konkurrerende sivilisasjoner som kan utvikles til å bli dominerende.

Jeg kunne også ha lagt til at jeg gjenkjenner mye av den liberal-intellektuelle bakgrunnen til Harris fra Stanford; ettersom jeg har vært postgraduate stipendiat ved dette universitetet. Liksom han, har også jeg reagert på naiviteten i flere dominerende forestillinger i Vesten. Mitt opphold ved Stanford i 1963/64 var bakgrunnen for at jeg i 1967 ga ut boka *Den samfunnsvitenskapelige tenkemåte*, som i amerikansk versjon ble hetende *A Critique of Naturalistic Interpretation of Man*. "Naturalisme" betyr her et program for at all erkjennelse skal baseres på samme typer kategorier og forklaringsmodeller som de vi finner i naturvitenskapen.

Her skiller vi lag. Harris går ut fra at en naturalistisk vitenskapsfortolkning kan danne grunnlaget for en enhetlig fornuftbasert verdenssivilisasjon. I den forbindelse kommer alle religioner og alle partikulære kulturer i veien for den universelle drømmen.

Det kan hevdes at Harris kommer til kort både når det gjelder filosofi og når det gjelder empirisk orientering. Hans aversjon mot ”*faith itself*” er ikke bare basert på iakttakelser av irrasjonell fanatisme i fortid og samtid. Forestillingen om at det er mulig å utvikle en universell kultur uten innslag av tro, bygger på flere tvilsomme forutsetninger om både empirisk vitenskap og om strukturerende kultur. Her kunne han hatt mer å lære av Kant og Habermas enn av franske revolusjonsteoretikere.

Han er fanget i en engelsk språkverden, der ”*objectivity*” betyr både realitetsorientering, nøytralitet og det forskere gjør når de skal framstille et tema i intersubjektivt kontrollerbare termer. Dersom han hadde hatt litt tyske dannelsel, ville han lettere ha kunnet se det fordreierende ved en slik sammenblanding. ”*Objektivität*” har to betydninger: 1) En saklig realitetsforståelse – *sachlich, real*. 2) En beskrivelse i et objektiviserende språk – ”*gegenständlich, unabhängig vom subject*”.

Vitenskapelige beskrivelser må holde seg til objektiviserende språk for å kunne utvikle intersubjektivt kontrollerbare og kumulative virkelighetsmodeller, tilpasset forskjellige fagtradisjoner. En saksvarende forståelse av folks beveggrunner vil derimot forutsette en hermeneutisk tilnærming til kulturkonstituerte meningsrammer. Slike meningsrammer har alltid elementer av kollektiv tro. - Objektivitet i hermeneutisk forskning vil bestå i å la så mange perspektiver belyse et saksfelt slik at nye perspektiver ikke fører til endringer av konklusjonen.

Harris bekjenner seg som liberaler. Samtidig ser han at liberalere har veket unna en realistisk forståelse av den islamske utfordring i en verdensmålestokk. Men han ser ikke helt at dette har sammenheng med liberalismen som tankesystem: med en fundamentalistisk tro på friheten som en udiskutabel verdi og med forestillinger om at individer kan og bør frigjøre seg fra alle trosbaserte kulturformer. For at frihetsoppfatningen i dette tankesystemet skal virke troverdig, må konstituerende

kultur for tolkes som noe utvendig i forhold til individets vilje. Kultur kan dyrkes som opplevelsestilbud, mens religion reduseres til identitetsmerker. Med et slikt fortolkningsapparat må ”religionenes renessanse” fortone seg som uforståelig og islams frammarsj som ensidig truende. I en mangel på adekvate fortolkningsrammer kommer han med et nesten desperat utbrudd: ”De som taler med mest fornuft om den trusselen som islam utgjør for Europa, er faktisk fascistene.” – Dette må være et eksempel på en absoluttert liberalisme som slår over i illiberalisme.

Sam Harris bekjenner seg som liberal Demokrat i en amerikansk tradisjon. Dermed er det også sagt at han legger all skyld på konservative Republikanere for urealistisk amerikansk utenrikspolitikk. Han ser ikke de liberale forutsetningene for mange av Bush-administrasjonenes oppfatninger om å tjene en universell modernitet og demokratisering, når de vil frigjøre folk fra det de ensidig ser som udemokratisk undertrykkelse. Undervurderingen av kraften i den muslimske mobilisering har liberale forutsetninger.

Harris tar ikke opp sammenhengen mellom en liberal frihetsdyrking og en uøkologisk tilpasning til en natur med grenser. Hvis alle skulle nyte ”*the American way of life*” og vi ikke skulle forbruke mer enn naturen kunne reprodusere, ville det bare vært plass til knapt to milliarder mennesker på denne jord. Eller sagt på en annen måte; vi ville trenge flere kloder hvis vi alle mennesker skulle nyte en amerikansk form for levestandard og vi samtidig ville opprettholde en natur for våre etterkommere.

Han tar heller ikke opp sammenhengen mellom en liberal forståelse av menneskerettighetene og en svak politisk mulighet til å regulere utfordringene med overbefolkning i mange fattige land og en sviktende reproduksjon i mange rike land. FNs demografiske kontor har anslått at europeerne hadde ca. 27 pst av verdens befolkning i år 1900, ca. 12 pst i år 2000 og bare 5 pst av verdens nyfødte i 2005, de som kan danne et bilde av middelfolkemengde omkring 2040. Like fullt skriver Harris som om et liberalt Vesten har makt til å bestemme hvordan andre sivilisasjoner skal utvikle seg.

Harris kan ha mye rett i beskrivelsene av irrasjonelle og voldelige trekk ved flere sivilisasjoner, sider som mange programmatisk tolerante personer ikke har villet snakke om. Men han går ikke dypt nok inn på hvilke internasjonale forhold som har aktualisert nettopp disse trekkene. Sivilisasjoner er mangesidige og det er også sivilisasjonsmøtene. Det er ikke alle sider ved islamsk kritikk av Vesten som kan avfeies som irrasjonelle.